

УДК 327(477)

Шепелєв М.А., Дніпропетровський національний університет

Шепелєв Максиміліан Альбертович – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології Дніпропетровського національного університету. Наукові інтереси пов'язані з проблемами міжнародних відносин України в сучасному світі та виробленням державної зовнішньополітичної доктрини.

Регіоналізація міжнародного співробітництва України та шляхи оптимізації зовнішньополітичного механізму держави

Розглядаються основні напрями регіоналізації міжнародного співробітництва України та заходи, спрямовані на вдосконалення державного механізму регулювання міжнародних зв'язків українських регіонів.

The general directions of international cooperation's regionalisation in the Ukraine and the problems of optimization of it's regulation state mechanism are analysed.

Поява нових міжнародних акторів стає все більш закономірною особливістю світового політичного процесу на сучасному етапі. Слід зазначити, що основні теорії міжнародних відносин по-різному оцінюють цей процес. Ліберальні концепції стверджують, що за новими акторами – майбутнє, що тенденція до відходу від принципів Вестфальської системи світоустрою, заснованого на пріоритеті суверенних держав в міжнародних справах, являється все більш прискореною та неперворотною. Реалістичні підходи, захищаючи базове для них поняття національних інтересів, шукають докази того, що нові актори – це більш витончений та прихований інструмент в руках суверенних держав. Радикальні конструктивістські парадигми пояснюють те, що діється навкруги, через визначення інди-

відів і еліт як основного суб'єкта міжнародних відносин і світової політики.

До числа нових акторів все частіше і більш ґрунтовно додаються і внутрішньодержавні регіони, які надають світовій політиці нового вимірювання. Поширення такого роду явищ заслуговує особливої уваги і примушує говорити про появу нового рівня у світових політичних відносинах – міжрегіонального. На початку 1990-х років виникає нова політична реальність, в умовах якої параметри компетенції державної влади зазнають суттєвих змін, і відтепер регіони все настійніше потребують більшого самоврядування і самостійного виходу на міжрегіональну і навіть міжнародну сцену.

Зі здобуттям Україною державної незалежності розвиток її міжнародного співробітництва

значною мірою визначається розгортанням міжрегіональних зв'язків. Тенденції до підвищення ролі і самостійності регіонів в Україні відображають глобальні процеси, що виникають у світі, перш за все в Європі, де регіоналізація виступає як пропозиція нових, більш ефективних форм управління.

Отже, сьогодні міжрегіональне співробітництво розглядають перш за все через визначення ефективності цієї діяльності в усіх її сферах: політичній, економічній, екологічній, соціальній, культурно-освітній, комунікаційній та інших. Визначення ефективності міжрегіонального співробітництва вивчається і в Україні. Це, перш за все, проявляється в активізації міжрегіональної та транскордонної співпраці з регіонами як сусідніх, так і віддалених країн.

Серед проблем міжрегіонального співробітництва, які гальмують його ефективний розвиток, можна виділити обмежений досвід міжнародної діяльності областей України та їх недостатню поінформованість в цьому плані, неготовність кадрового потенціалу центральних та регіональних органів ефективно проводити таку діяльність.

Міжнародне співробітництво регіонів відкриває можливості встановлення нових контактів, і в цій ситуації зовнішній ринок може стати певною альтернативою звуженому національному. Одночасно взаємодія адміністративно-територіальних одиниць різних країн створює передумови для поліпшення міждержавних зв'язків.

Усвідомлення того, що регіонально орієнтоване міжнародне співробітництво може скласти підґрунтя для розвитку національної економіки, вилилося на загальнодержавному рівні в Концепції державної регіональної політики України, яку спрямовано на прискорення регіонального соціально-економічного розвитку шляхом більш повного та ефективного залучення в господарський обіг ресурсного потенціалу регіонів, використання переваг територіального поділу і кооперації праці на основі розширення повноважень і підвищення відповідальності регіональних та місцевих органів влади й управління щодо розв'язання поточних і перспективних проблем територій. Являючи собою систему заходів, які здійснюються органами державної влади з метою забезпечення управління політичним, економічним та соціальним розвитком регіонів, ця політика має насамперед сприяти саморозвитку регіонів через створення найсприятливішого

соціально-економічного простору функціонування продуктивних сил територій.

Об'єктивною реальністю стає формування регіональної ідентичності, яку необхідно враховувати при визначенні політичного і економічного курсу, культурної політики, колективної ідентичності українців. Разом з тим неконтрольоване посилення регіональної ідентичності несе в собі загрозу сепаратизму. Тому при розробці регіональної політики доцільно передбачити заходи посилення загальноукраїнської ідентичності.

Саме за ознаками специфічної регіональної ідентичності можна виокремити три макрорегіони зі схожим сприйняттям політичних, економічних процесів, що відбуваються у житті суспільства: Західний регіон – прикордонний (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Рівненська, Хмельницька, Волинська області) регіон, який зорієнтований на співпрацю з Європою; Східний (Донецька, Луганська, Харківська, Полтавська, Сумська, Чернігівська) – з Росією; Центральний (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Черкаська, Київська, Вінницька, Житомирська) та Причорноморський (АРК, Миколаївська, Одеська, Херсонська області) – транзитно-транспортний регіон.

Формою регіональної співпраці між Україною та ЄС є створення єврорегіонів. Єврорегіони були започатковані в перші повоєнні роки з ініціативи місцевих органів влади на прикордонних територіях Італії і Австрії. Саме в 50-ті роки ХХ століття післявоєнні європейські країни задекларували можливості попередження військових конфліктів, розпочали активні дії щодо міждержавного співробітництва. Ці тенденції ввійшли і в практику роботи місцевих і локальних владних органів, започаткувавши широке співробітництво в прикордонних територіях.

Сьогодні майже всі західні області України беруть активну участь у діяльності єврорегіонів. Участь України, точніше її західних областей, в процесах транскордонного співробітництва може слугувати ефективним засобом запобігання конфліктів і одночасно сприяти економічному розвитку на загальнорегіональному та місцевому рівнях, децентралізації та укріпленню місцевого самоврядування, що, враховуючи велику кількість країн-сусідів, дуже важливо для нашої держави.

На сьогодні основною проблемою на шляху тісної співпраці є розбіжності в митному, подат-

ковому та іншому спеціальному законодавстві країн – учасниць єврорегіонів. І хоча норми міжнародного права, які визнала Україна в комплексі з системою міждержавних та міжрегіональних угод, забезпечують достатній рівень правового забезпечення транскордонного співробітництва, основні правові положення повинні розвиватися шляхом удосконалення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність, з урахуванням особливостей транскордонних зв'язків в спеціальному законодавстві.

У 1999 році Україна ратифікувала Європейську рамочну конвенцію по транскордонному співробітництву між адміністративно-територіальними одиницями і органами влади, яка визначає правові основи прикордонного співробітництва європейськими країнами. Саме участь України в цій конвенції дозволяє їй розвивати нову форму прикордонних зв'язків – єврорегіони. Можливості єврорегіону – це: розвиток експортних і імпорتنих виробництв на основі спеціалізації виробництва і кооперації з сусідніми територіями; створення на його території міжнародних господарчих об'єктів; налагодження співробітництва в галузі промисловості, селянського господарства, рекреації і туризму; створення транзитних транспортних коридорів; раціональне і комплексне використання природно-ресурсного потенціалу.

Беручи позитивний приклад з розвитку Європи регіонів, український уряд 29 квітня 2002 року затвердив Програму розвитку єврорегіонів. Прийняття цього документу зумовлено поступовим наближенням кордону Європейського Союзу до території України, необхідністю виконання стратегічних завдань інтеграції України до ЄС, важливістю розвитку регіонального співробітництва. Основними напрямками співробітництва створених єврорегіонів є поєднання зусиль в економічній сфері, розбудові соціальної, інформаційної та виробничої інфраструктури, будівництві та модернізації інфраструктури кордону, розвитку транспортної мережі, науковій та культурній співпраці, охороні навколишнього природного середовища, обміні досвідом між відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, взаємній допомозі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, боротьбі зі злочинністю і нелегальною міграцією тощо.

Якщо найбільш поширеною формою міжрегіональної співпраці на Заході є єврорегіони, то

на східному напрямку ми спостерігаємо створення і функціонування спеціальних економічних зон. Створення подібних зон певною мірою має сприяти розвитку регіоналізації та вирішувати конкретні проблеми регіону. Так, функціонування СЕЗ “Донецьк” та “Азов” спрямовано на розв'язання проблеми безробіття та сприяє розвитку малого підприємництва. На російсько-українському кордоні ще не створено жодного єврорегіону, хоча саме тут існують сприятливі для цього передумови. Маючи спільні робочі органи, в єврорегіонах влада і населення мали б змогу координувати зусилля, вирішувати повсякденні проблеми. Лише наприкінці квітня 2003 року відбулася конференція з приводу створення на стику кордонів України, Росії та Білорусії єврорегіону “Дніпро”, які слід розширити та налагоджувати в його межах співробітництво. На рівні керівництва розроблено декілька варіантів створення ВЕЗ, окремим пунктом зазначається утворення вільного митного простору на кордоні з Белгородською областю (Росія), “точечних економічних зон” в області і локальної економічної зони на обметаній території в Харкові.

Максимальне використання можливостей шляху до держав-сусідів, не втрачаючи позиції рівноправного партнера, повинно стати основним завданням розвитку міжнародного співробітництва та зовнішньоекономічних відносин областей східного макрорегіону.

Причорноморський регіон наче “вмонтований” у важливий транспортний вузол між Центральною Європою і Сходом (Ближній Схід, держави Південно-Східної Азії). Можливості цієї міжнародної транспортної “розв'язки” посилюється у зв'язку з будівництвом каналу Рейн – Майн – Дунай. Вигідне економіко-географічне положення Причорноморського регіону слід розглядати як важливіший загальнонаціональний ресурс. В останні роки, у зв'язку з розширенням господарської діяльності в басейні, Чорне море стало об'єктом уваги світової громадськості, державних інститутів влади та населення причорноморських країн.

Слід зазначити, що співробітництво в Причорноморському регіоні головним чином проходить не тільки за економічним вектором, але в більшій мірі і за екологічним вектором співробітництва. Бухарест, Одеса, Стамбул прийняли Декларацію із захисту Чорного моря. Виникають, реалізуються нові програми і проекти в

басейні Чорного моря: формуються транспортні коридори, розширюються пошукові роботи на чорноморському шельфі (нафта, газ).

В нових геополітичних умовах Причорноморський регіон набуває нового, важливого значення. У Причорноморському регіоні України виникає можливість змінити на краще економіку, налагодити економічне співробітництво.

По-перше, зміни зумовлені затвердженням території України, в межах якої Крим та Одеська область виграють за рахунок вигідного транзитного економіко-географічного положення. Вони вирізняються наявністю розвинутої портової інфраструктури, концентрацією виробничого і науково-технічного потенціалу – в галузі суднобудування та судноремонту, наукомістких технологій, виробництва судового обладнання. По-друге, зміни зумовлені і важливим міжнародним значенням природно-ресурсного потенціалу – транспортні, нафтові та газові, реакційні, біологічні та інші.

В останні часи зростають економічні інтереси до Причорноморського регіону у Європейського Союзу у зв'язку з його стратегічним курсом на формування єдиної європейської транспортної системи. Розширення ЄС на південь все більш охоплює Чорноморський регіон, у склад якого можна віднести Причорноморський регіон України. В останні часи ЄС має намір активізувати свою діяльність в Чорноморському регіоні. Єврокомісія має намір приділяти значну увагу системі Чорноморського економічного співробітництва. Інтерес ЄС викликає той факт, що цей регіон є стратегічно важливим з воєнної точки зору. В Чорноморському регіоні ЄС планує вести співробітництво у таких сферах, як транспортна, енергетична торгівля, екологічний сталий розвиток.

Досвід міжнародного співробітництва українських регіонів дозволяє зробити певні практичні висновки стосовно шляхів його оптимізації. На

вищому законодавчому і виконавчому рівнях повинні бути чітко сформульовані сфери інтересів, права та методи діяльності регіональної влади всіх рівнів, але і визначені реальні механізми їх реалізації. Доки цього немає. З метою підвищення ефективності міжнародного співробітництва регіонів на порядок денний виходить завдання збалансування повноважень у цій сфері між центром і регіонами, передачі багатьох напрямків соціально-економічного реформування безпосередньо на регіональний рівень. Перш за все, мова іде про формування регіональних ринків капіталу, товарів; створення і функціонування вільних економічних зон; розвиток прикордонної торгівлі та питання співробітництва областей у межах регіональних економічних утворень, таких як єврорегіони. В той же час для запобігання створенню вузькорегіональних ринків, що веде до розпаду єдиної держави, сама держава повинна забезпечити єдність відтворюючих макроекономічних процесів – основне призначення регіональної політики. Також держава має формувати стимули до активної соціально-економічної діяльності самих регіонів, добиваючись реалізації стратегічних цілей регіональної політики.

У своїй політиці держава повинна враховувати специфіку кожного регіону окремо. Для кожного регіону потрібна своя модель розвитку міжнародної співпраці. Так, наприклад, для Карпатського регіону пріоритетними можуть стати електроніка і електротехніка, хімічна індустрія, лісовопромисловий комплекс, а для Центрального регіону – авіабудування, точна механіка і оптика, легка і харчова промисловість. При цьому держава не повинна стояти осторонь економічних процесів, які мають місце в регіонах. Держава на вищому рівні повинна вдосконалювати законодавство, яке на сьогодні гальмує багато процесів міжнародної співпраці.

Література

1. Лавренчук А. Роль регіонів України в реалізації державного євроінтеграційного курсу // Вісник УАДУ. – 2001. – № 1. – Ч. 2. – С. 224-231.
2. Трансграничные экономические связи Карпатского Еврорегиона и их эффективность // www.eu-ukraine.kharkov.ua
3. Механізм функціонування євро регіонів // www.regiollife.ua
4. Содействие развитию трансграничного сотрудничества // www.brest-region.by
5. Лендел М., Жулканич О. Досвід функціонування

субрегіональних об'єднань та можливості його трансформації в Україні // Регіональна економіка. – 2000. – № 3. – С. 154-164.

6. Степанов В., Круглякова Л. Геоелекономічний та екологічний фактори розвитку Чорноморського регіону // Регіональна економіка. – 2000. – № 2. – С. 104-111.
7. Гринецкий С. Приднубавье – край неостребованных ресурсов // Региональная экономика. – 2001. – № 3. – С. 30-66.

Надійшла до редколегії 17.09.2003 р.